

Věra Halabíková:

Lidské embryo v perspektivě technik reprodukční medicíny: Od kdy člověk začíná být lidskou osobou?

Oponentský posudek disertační práce předložené na KTF

Autorka si pro svou práci zvolila aktuální bioetické téma, které se neustále vyvíjí. Již v úvodu je potřeba říct, že pracovala s aktuálními informacemi a vyhnula se opakování argumentů, které už neodpovídají současným medicínským postupům. Autorka v práci usiluje o etické zhodnocení technik reprodukční medicíny, a přitom probírá otázky statutu lidského embrya, postavení katolické etiky v sekulárním prostředí, postoje ostatních náboženských etik a pojetí lidské osoby. Práce má rozsah 183 stran textu. Její členění je logické, jazyk kultivovaný s minimálním množstvím překlepů. Text hojně odkazuje na literaturu, přičemž poznámky pod čarou jsou velice pečlivě a konzistentně upraveny.

Formální připomínky

Práce obsahuje neúměrně velké množství citací z druhé ruky, a to i tam, kde by nebyl problém dohledat originál (například Tomášova Summa teologická je k dispozici v českém překladu online). Důsledkem bohužel je, že autorka často kritizuje určité pozice pouze na základě referátů jejich odpůrců, aniž by dotyčné autory četla. Není tomu tak ale všude, v kapitole 5.2.4 analyzuje přímo díla H. T. Engelhardta, P. Singera a M. Muriho.

V práci zůstala řada italismů: např. Fallopio tub místo vejcovodů (s. 23), Thailand místo Thaisko (s. 97), Platónova Repubblica místo Ústava (s. 113), princ Karel místo Charles (s. 132), a také italské přepisy hebrejštiny (s. 107).

Poněkud záhadné jsou pozn. č. 3, 35, 36, 42, 61 a 63 – jediný význam, který mne napadá, ale kterého se děším, je, že se jedná o informace nalezené prostřednictvím vyhledávačů Google a Seznam.

Věcné připomínky

Autorka píše, že se většinou při umělém oplodnění zavádějí dvě embrya (s. 26 a 29). Ve skutečnosti je dnes tlak na používání jen jednoho embrya: pojišťovny totiž hradí čtvrtý cyklus jen v těch případech, kdy bylo během prvních dvou cyklů použito jen jedno embryo (což zřejmě autorka zhruba popisuje na s. 24, ale vypadlo jí slovo: „Pokud v některém z prvních tří cyklů nedošlo k přenosu [více] embryí do dělohy, hradí pojišťovna ještě 4. cyklus včetně léků“).

Je poněkud sporné, zda je katolická etika tak výhradně deontologická, jak by se mohlo zdát z některých vyjádření (s. 55, 64, 78), i když se mohou opřít o Veritatis splendor 90. Správně pojatá teleologie do křesťanské etiky patří, jak dokládá Hemut Weber, *Všeobecná morální teologie*, s. 136–148.

Nejasný je autorčin postoj k termínu „kvalita života“. Zdá se, že jej většinou kritizuje (např. s. 68), ale na s. 82 se na něj odvolává. Přitom důsledky pro kvalitu pacientova života jsou důležitým bodem pro lékařské rozhodování.

Problémem jsou některé generalizující výroky: „Sekulární morálku můžeme přirovnat také k tomu, co myslíme, když řekneme *filozofická etika*“ (vzhledem k tomu, jak autorka kritizuje sekulární morálku, znamená to tedy, že s ní odmítá i filozofickou etiku?) „Sekulárně smýšlející lidé nevidí v bolesti a utrpení žádný morální význam“ (s. 73). „Filozofie, která z jakéhokoliv důvodu odhlíží od ontologie a od metafyziky, není, podle našeho názoru, autentickou filozofií, ale jde o určitou pseudofilozofii, která je spojená s omylem“ (181). „Pokud je odstraněn křesťanský Bůh, není problém ani potrat, ani zabíjení hendikepovaných novorozenců, náhradní mateřství, prodávání

gamet a usnadnění sebevraždy“ (s. 92). „Zda se tu někdo rozhodne pro homosexualitu, heterosexuality, bestialitu nebo fetišismus, zda bude mít manželské nebo mimomanželské děti, toto vše je záležitostí výběru životního stylu a jde mimo morálku, proto si tato rozhodnutí nezasluhují morální ocenění nebo odsouzení“ (s. 90 – homosexualita přece není věcí volby). „Toto tvrzení ohledně posvátnosti lidského života má biblický základ. Myšlenka posvátného charakteru lidského života absolutně odmítá přesvědčení, že v některých situacích je život některého člověka nežádoucí a proto je možné takového jedince života zbavit“ (s. 172 – obávám se, že Starý zákon zná lidské životy, které jsou nežádoucí).

Polemika

Jako s každou dobrou prací, i s předloženou disertací by bylo možné v řadě bodů polemizovat. Uvádím zde tři oblasti, kde by bylo dobré věc promyslet ještě z jiných úhlů.

Zprv, bylo by dobré jasněji v práci vysvětlit používané *pojetí duše* (zdá se, že se kapitola 6.3.1 nepromítla do ostatních částí). V křesťanství se setkáváme s různými koncepty. Některé vycházejí z Aristotela, kde duše je formou těla. Aristoteles ale mluví o různých složkách duše, z nichž některé nacházíme i u zvířat či rostlin. Zdá se, že autorka mluví na s. 157 právě o tomto pojetí duše, když ji popisuje jako „princip, který tento organismus sjednocuje.“ Takovýto princip najdeme ale právě i u živočichů, které nepovažujeme za osobu.

Tematika duše se objevuje i v následujícím tvrzení, které mi přijde z biologického pohledu poněkud zvláštní: „Pokud v této rané fázi dochází k vysokým přirozeným ztrátám embryí z důvodu genetických, chromozomických a jiných poruch, není to snad jen kvůli tomu, že za určitých situací, které nejsou slučitelné s biologickým životem, nemůže dojít ani k vlití duchové duše, a proto tímto dochází k přirozeným ztrátám embryí?“ Funguje tento mechanismus podle autorky i u ostatních živočichů, kde dochází také ke ztrátě embryí?

Druhá polemika se týká interpretace *přirozeného zákona*. Zdá se, že podle autorky je přirozený zákon jedním ze sporných bodů, protože současná společnost tento koncept většinou odmítá. Přesto ale může být pro teologii branou k dialogu se sekulárním světem, jak napovídá název dokumentu MTK „Hledání univerzální etiky: Nový pohled na přirozený zákon“. Protože je přirozený zákon vepsaný do stvoření, mohou ho poznávat i lidé nevěřící (i když mu tak dnes neříkají) – svým rozumem totiž poznávají to, co neznají ze zjevení (v práci je naopak patrná skepse vůči lidskému rozumu). Pokud jde o univerzální platnost přirozeného zákona (s. 63), je škoda, že autorka nezohlednila článek školitele „Dynamické pojetí přirozeného zákona a česká teologická tradice,“ *Studia theologica* 4/2011.

Poslední polemika se týká *rozdělení etiky na katolickou a sekulární* (ve slabším a silnějším smyslu). Nerozumím autorčině kritice výroku *etsi Deus non daretur* (s. 70), který má svůj původ v teologii (Hugo Grotius), který *předpokládá* Boží existenci, ale snaží se argumentovat na základě přirozeného zákona tak, aby argumenty byly platné i pro nevěřící. Autorka píše: „Sekulární etiku v silnějším smyslu slova sekulární, zastává především ten, kdo ve svých argumentech nepočítá s existencí Boha, s jeho vůlí a s možným Božím plánem ve stvoření, který je přístupný jak ve zjeveném slově, tak filozofickým myšlením, a přemýšlí *etsi Deus non daretur*, totiž, jako by Bůh neexistoval.“ Přesně takto ale musí katolický etik argumentovat, pokud chce, aby jeho argumenty byly v sekularizovaném světě relevantní. Jinak nám nezbyvá, než zanechat racionální argumentace v jednotlivých oblastech a snažit se „jen“ o evangelizaci.

Další výroky přisuzují odmítané sekulární etice to, co se zdá být v současné církvi legitimním postojem: „Takto se např. může hovořit o sekularizovaném státě, nebo o určitém zaměření, které je otevřeno vůči různosti názorů a náboženství, protože se zastává, že co se týká ideologií a náboženství, má mít stát neutrální pozici, aby tak byla zajištěna otevřená společnost“ (s. 70) „Pokud bychom tedy chtěli říci, že sekulární je synonymum pro racionální a kritické postoje, které jsou zbaveny dogmatických předsudků, a které jsou otevřeny pluralitě, včetně respektu k náboženství, pak by šlo o první pojetí, tedy o sekulární ve slabším smyslu, ale ne o druhé pojetí“ (s. 71 –

pomineme-li zavádějící použití slova „dogmatický“). Vzhledem k našemu kulturnímu okruhu je škoda, že se autorka nevěnuje i tzv. autonomní etice.

Souhrnný pohled

Množství zde uvedených připomínek odpovídá rozsahu textu i probíraných témat. Je potřeba ocenit, že autorka pracovala s cizojazyčnou literaturou (italština, angličtina). Ve své práci bere v úvahu nejen katolické autory, ale prostudovala i řadu alternativních pohledů (kap. 5.2.4). Při tom se jí podařilo propojit témata fundamentální etiky (přirozený zákon, sekularismus, osoba) s praktickými otázkami (techniky umělého oplodnění, embryonální vývoj). Ty jsou prezentovány na základě aktuálního stavu oboru. V závěru se nebojí zaujmout jasné stanovisko. Z uvedených důvodů doporučuji práci k obhajobě a navrhuji hodnocení *chvalitebně*.

Otázka k diskusi

Cambridgeským biologům se podařilo vytvořit myší embryo z kmenových buněk. Pokud by se to podařilo i s lidskými kmenovými buňkami, můžeme potom hovořit o tomto jedinci jako o osobě, když je osoba v církevním diskursu definována „od oplodnění“? Bylo by potřeba nějak upravit definici osoby?

V Olomouci 26. 5. 2017

Dominik Opatrný, Th.D.